

PREGANJANE VSEBINE V PREVODIH V SOCIALISTIČNI SLOVENIJI

Nike K. Pokorn
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Če se je v socialističnem obdobju v Sloveniji od leta 1945 do leta 1991 način nadzora nad tiskom in prevodi spreminjal, kot je opisano v predhodnih poglavjih, pa je vsebina, ki se je novi oblasti zdela nespremenljiva, ostajala dokaj konstantna. Poleg besedil nasprotnikov nove družbene ureditve so postala problematična tudi dela, ki so bila eksplicitno religiozna. Če je bila izločitev propagandnih del okupacijskih sil in domobranske strani pričakovana, je bilo izločanje religioznih besedil na prvi pogled manj razumljivo. Razlogi za to so zgodovinski in ideološko-filozofski.

1.1 Zgodovinska razklanost

Ob koncu devetnajstega stoletja so se slovenske politične stranke zapletle v kulturni boj in ustvarile prepad med liberalnimi in klerikalnimi političnimi strankami. Spor glede vloge Katoliške cerkve in dopustnosti njene vpletenosti v dnevno politiko se je nadaljeval do začetka druge svetovne vojne. Slovenska skupnost je tako stopila v drugo svetovno vojno razklana na liberalni in klerikalni politični pol. Ta razkol se je še nadalje poglobil med drugo svetovno vojno zaradi tega, ker je del katoliške duhovščine odkrito nasprotoval partizanskemu uporju in kot, na primer, ljubljanski škof Gregorij Rožman, sledil protikomunističnim smernicam Rima ter kolaboriral z italijanskimi in pozneje nemškimi okupatorji. Vendar pa ni vsa duhovščina sodelovala z okupacijskimi silami, temveč so se nekateri duhovniki celo pridružili partizanskim silam (Griesser-Pečar 2005, 88), poleg tega so krščanski socialisti predstavljali eno izmed ustanovnih skupin zmagovite Oslobojilne fronte. Posledično po vojni nova oblast ni razpustila Rimokatoliške cerkve na

Slovenskem, temveč je nadaljevala s kulturnim bojem in je delovanje Cerkve z neupanjem nadzorovala.

Kot v mnogih drugih socialističnih državah se prebivalstvo ni zavedalo vseh razsežnosti ideološke borbe in boja s krščanstvom, tudi zaradi tega, ker je Komunistična partija delovala skrito pred očmi javnosti. Čeprav je med leti 1954 in 1961 komunistična oblast na primer sodno preganjala čez 400 duhovnikov in jih zaprla 339, so uradna poročila v dnevnem časopisju, kot sta bila *Slovenski poročevalec* in *Ljudska pravica*, zatrjevala, da ni bil po osvoboditvi niti eden duhovnik obsojen ali ustreljen in da so zaradi izdajstva zaprli le nekaj duhovnikov (Griesser-Pečar 2005, 103).

Po sporu s Stalinom leta 1948 in spodletelih načrtih oblasti, da bi prek posebnega društva zmanjšali vpliv Katoliške cerkve na Slovenskem, je protireligiozna zavzetost oblasti počasi pojenjala, čeprav še zdaleč ni zamrla: leta 1952 je bil ljubljanski škof Vovk napaden na novomeški postaji, kjer so ga poskušali živega sežgati, ukinjen je bil verouk in teološka fakulteta je bila izključena iz ljubljanske univerze. Pa vendar so se stvari počasi spreminjale: leta 1966 je tako socialistična Jugoslavija podpisala protokol z Vatikanom, ki je nakazoval otoplitev odnosov, leta 1971 pa je Tito postal prvi komunistični voditelj, ki ga je sprejel papež v Vatikanu (Režek 2005a, 1052). Odnosi med Cerkvijo in oblastjo so se še nadalje postopoma izboljševali v osemdesetih letih, ko je bilo leta 1986 na javni televiziji prvič predvajano božično voščilo katoliškega nadškofa Alojzija Šuštarja.

1.2 Ideološko-filozofski razlogi

Vzroki za nasprotovanje religioznemu svetovnemu nazoru v tem obdobju so bili tudi filozofske narave. Osnovo za zavračanje religioznosti so komunisti namreč našli v Marxovem uvodu h *Kritiki Heglove pravne filozofije*, v katerem Marx zapiše, da je človek tisti, ki ustvarja religijo, in ne obratno (Marx [1844] 1969, 191), in s tem poudari, da je religija zgodovinski pojav, ki ga je ustvaril človek. Po Marxovem mnenju religija negativno vpliva na ljudi, ker nanje deluje kot »opij«, ki ustvarja »iluzorno srečo«, »iluzorno sonce, ki kroži okoli človeka toliko časa, dokler sam ne začne krožiti okrog sebe« (prav tam, 192). Ker je religija tako »samozavedanje in samoobčutenje človeka, ki se ali še ni pridobil ali pa se je že zopet izgubil« (prav tam, 191), Marx poziva k »ukinitvi religije« in spodbuja filozofijo, naj »razkrinka samoodtujitev v njenih nesvetniških podobah« (prav tam, 192).

Poleg tega, da so se naslonili na Marxovo misel, so jugoslovanski, in z njimi slovenski komunisti, prevzeli tudi sovjetski odnos do religije, kjer je dialektični materializem postal uradni nauk Komunistične partije. Dialektični materializem je svetovni nazor, ki v nasprotju s filozofskim idealizmom, metafiziko in idealističnim razumevanjem sveta vidi materialni svet kot objektivno stvarnost, ki se jo lahko popolnoma razume in

razloži s pomočjo znanstvene misli. Posledično je sovjetski odnos do krščanstva v resnici zaznamoval, kljub navidezni podpori svobodi verskega prepričanja, ki jo je zagotavljal 3. člen Leninovega *Odloka o svobodi vesti, cerkve in verskih družb* iz leta 1918, zagrizen boj proti vsakemu religioznemu razumevanju sveta. Ta isti odlok je namreč na eni strani navidezno zagotavljal svobodo verskega in ateističnega prepričanja, obenem pa tudi popolnoma ločil cerkev od države, ji odvzel pravni status in z njim lastninsko pravico (Burleigh 2006, 42–43). Za Komunistično partijo Sovjetske zveze je religija v resnici predstavljala predsodek in praznoverje in politično orožje imperializma.

Jugoslovanski in slovenski komunisti so religijo videli kot relikvijo preteklosti, ki ne pripada pravi naravi človeka. To nam razkriva tudi arhivsko gradivo z naslovom »Socialistične sile, religija in cerkev v SR Sloveniji« (16. oktober 1967 (AS 1589, a.e. 215)), v katerem najdemo predstavitev stališč jugoslovanske partije do religije: »Stališče ZKJ ima religijo za zablodo in predsodek, ki se poraja in ohranja v določenih zgodovinskih pogojih materialne in duhovne zaostalosti ljudi.« Religija je bila v njihovih očeh le »zgodovinska kategorija, ki se vsebinsko spreminja z naraščanjem človekovega vpliva na naravo in spreminjanjem družbenih razmer« (gl. 14–16. 6. 1967, AS 1589, a.e. 215). K temu avtorji z ljubljanske Visoke šole za politične vede dodajajo, da »[p]ripadnost ZKJ ne dopušča nikakršnega religioznega verovanja«, saj je religija pojav, ki se je razvil v določenem zgodovinskem obdobju človeškega razvoja in bi ga zato morali emancipirani ljudje zavreči.

1.3 Fokus na otroke in mladino

Arhivski dokumenti nam razkrivajo, da v prvih treh desetletjih po vojni ideološki fokus Komunistične partije ni bil usmerjen samo na protiversko usmerjanje svojih članov, temveč tudi na ateistično vzgojo novih generacij. Prav protiverski razvoj mlajših generacij je postal osrednji element ideološkega boja, ki se je odražal v aktivni promociji ateizma v šolah. 20. novembra 1950 je na primer politbiro CK KPS na sestanku sklenil, da bo okrepil protiversko dejavnost predvsem v šolah in mladinskih organizacijah in med sklepi zapisal naslednje: »Vprašanje vpliva religije zaostri v mladinskih organizacijah. Prenesti poučevanje verouka iz šol v cerkve in zagotoviti nadzorstvo države nad poukom. Organizirati v času verouka razne prireditve in se sistematično truditi, da odtegnemo mladino vplivu cerkve.« (Drnovšek in Dolinar 2000, 235) Posledično komunistično vodstvo posveti posebno pozornost založniški dejavnosti, šolskemu programu in učbenikom, ki se sistematično popravljajo in dopolnjujejo z vnašanjem »idejne niti dialektičnega materializma«, ter tako seznanja »mladino z resnico« (seja CK KPS, 24. 5. 1950).

Takšna politika je bila oblikovana in podprta v najvišjih vejah oblasti – leta 1952 je osrednji slovenski časopis, *Slovenski poročevalec*, poročal naslednje Titove besede:

Vere ne preganjamo in prepuščamo to volji slehernega človeka posebej. Ne moremo pa dovoliti, da bi otroke, ki jih je treba šele vzgojiti, vzgajali po želji tistih, ki so ubrali povsem drugačno pot, kakor bi mi želeli. Država ima pravico vzgajati otroke in mora jih vzgajati. (1. maj 1952, navedeno v Režek 2005b, 953)

Za ta leta tako lahko pritrdimo ugotovitvi s seminarja, ki ga je Zveza komunistov Slovenije organizirala leta 1967: »Šola in vzgoja sta bili vselej politična zadeva.« (AS 1589, 215) Političnost šole se je v prvih letih po vojni razkrivala v tem, da je vladajoči ideološki diskurz bolj ali manj prikrito vnašal svoje razumevanje sveta v vse pore šolskega sistema. In ker je bila ena izmed osnovnih nalog šole opismenjevanje učencev tudi prek prevodov, so ti postali predmet ideoloških sprememb.

2 Cenzurni posegi

2.1 Prepovedane knjige

V socialističnem obdobju je oblast prakticirala preventivno cenzuro (tj. onemogočala je, da bi bila določena dela objavljena ali dostopna bralcem) in retroaktivno cenzuro (tj. prepovedala že natisnjena besedila).

V prvem obdobju po vojni je prevladovala preventivna cenzura. Leta 1946 je nova oblast poslala založnikom, knjigarjem in knjižničarjem seznam knjig, ki so jih morali izločiti iz prometa: prepovedana so bila izvirna in prevedena dela, ki so nasprotovala narodnoosvobodilnemu boju ali socialistični revoluciji, dela, ki so jih napisali avtorji, ki so med drugo svetovno vojno podpirali premagano stran (npr. dela Knuta Hamsuna), dela, ki bi širila versko nestrpnost, in dela z vsebino, ki je bila, po mnenju komunističnega vodstva, »nasprotna našemu gledanju na poglavitna življenjska vprašanja« (AS 231, š. 37, 3159/2–45, navedeno v Gabrič 2008, 65), kar pomeni, da so izločali vsa eksplicitno religiozna dela. Teh knjig niso uničili, temveč so jih shranili v knjižnicah pod omejenim dostopom. Na primer, tretji dopolnjeni seznam prepovedanih knjig, ki ga je sestavilo Ministrstvo za prosveto novembra 1946, je vseboval naslove nacističnih, fašističnih in belogardističnih propagandnih del, dela slovenskih avtorjev, ki so po vojni pobegnili v tujino ali pa so bili obsojeni na povojnih procesih, ter prevode avtorjev, ki so bili kritični do Sovjetske zveze, kot je bil, na primer, romunski avtor Panait Istrati, francoski pisatelj André Gide in Irec Liam O'Flaherty. Čiščenje slovenskih knjigarn in knjižnic je potekalo tri leta in se zaključilo leta 1948 (Gabrič 2008, 66).

Določene prevedene drame tudi niso dobile dovoljenja za uprizoritev: leta 1946 ni bila dovoljena že načrtovana uprizoritev elizabetinske drame Bena Jonsona *Volpone*, medtem ko je bila drama *Družinska sreča* (Семейное счастье, 1945) sovjetskih avtorjev Mihaila Vasiljeviča Vodopjanova in J. Lapeteva umaknjena z repertoarja po le dveh

uprizoritvah. Razlogi za te posege nam niso znani. Pritiski na gledališče so se nadaljevali še v zgodnjih petdesetih letih in so potekali neformalno: leta 1951 je na primer direktor Drame dobil po telefonu navodila, naj zamenja v načrtovanem repertoarju za naslednjo sezono komedijo *Pygmalion* Bernarda Shawa z drugim njegovim delom *Cezar in Kleopatra*, prav tako so, presenetljivo, zahtevali nadomestitev levousmerjenega Sartra s politično ambivalentnim Anouilhjem (Gabrič 2010, 182, 185).

V tem zgodnjem obdobju so bili prevodi omenjeni celo v sodnih obravnavah: leta 1947 je bil dekan Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, Boris Furlan (1894–1957), v enem izmed montiranih procesov proti skupini liberalnejših, prozahodnih članov upora proti okupatorjem med drugim obtožen, da je nameraval prevesti Orwelovo *Živalsko farmo*. Furlan je priznal le, da je knjigo prebral, vendar so ga kljub temu spoznali za krivega v več točkah obtožbe in ga obsodili na sedem let prisilnega dela. (Puhar 2001, 253–254)

Agitprop komisija, ki je delovala pod okriljem CK KPJ (za podrobnosti gl. poglavje *Vpliv komunizma na prevodno in založniško dejavnost*), je vplivala na knjižne programe založb. Aleš Gabrič (2010, 67) poroča, da je bilo leta 1948 brez obrazložitve ukazano, naj se iz načrta umakneta načrtovana prevoda romana Johna Steinbecka *Ljudje in miši* in Tolstojeva *Polikuška*, kar je bilo v založbi tudi upoštevano. Vendar pa so se časi hitro spreminjali: Tolstojev roman je bil objavljen v slovenskem prevodu že dve leti pozneje, leta 1950, medtem ko se je prevod Steinbeckovega romana pojavil v slovenščini leta 1952, tj. leta, ko so bile agitprop komisije v Jugoslaviji ukinjene.

V poznih petdesetih, šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih so razne komisije pod okriljem CK ZKS in SZDL Slovenije (na primer Komisija za založniško dejavnost in tisk ter Komisija za politično in idejno vzgojno delo pri IO GO SZDL Slovenije (7. 6. 1961, AS 537, a. e. 140; AS 537, a. e. 255; 1963, AS 537, a. e. 332; 1969, AS 537, a. e. 467); Komisija CK ZKS za politično propagando in informativno dejavnost (1971, AS 199, a. e. 459–461)) preganjale tudi pojav prevodov nekvalitetne, trivialne literature za mlade bralce in širše množice, ki so jo poimenovala »slaba 'lahka' literatura«, »šund«, »kič« in »plaža«. Takšni so se jim zdeli na primer prevodi Julesa Verna in Karla Maya, pa tudi otroška literatura, uvožena iz drugih republik, predvsem s Hrvaške in iz Srbije. Meseca marca leta 1970 je Komisija CK ZKS za družbeno politična in idejna vprašanja znano-sti, prosvete in idejno političnega usposabljanja komunistov tako ugotovila naslednje: »Tisk se pod krinko ekonomskega računa oddaljuje od kvalitetne programske politike. Prava poplava »šund« literature kaže na nujnost zaostritve odgovornosti komunistov v časopisnih podjetjih, založniških hišah itd.« (AS 171, a. e. 404)

V osemdesetih letih se je seznam prepovedanih knjig, ki je bil objavljen v Uradnem listu, skrajšal na zgolj 11 naslovov, vendar je bilo prepovedanih del neuradno veliko več. V Nacionalni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani je med letoma 1945 in 1991 obstajal tako imenovani D fond (direktorjev fond), v katerem so v osemdesetih letih hranili

približno 700 knjig in več kot 140 serijskih publikacij, ki so bile v večini delo slovenske politične emigracije. Do besedil v D fondu so lahko dostopali le tisti posamezniki, ki so imeli priporočilno pismo ustanove in so izkazali znanstveno-raziskovalni namen, podatke o besedilih v D fondu pa se ni dalo najti v javno dostopnih katalogih (Gabrič 2008, 74).

2.2 Jezikovno predelani prevodi

Komunistična oblast ni le izvajala preventivne cenzure prek agitprop komisij in pozneje prek založniških svetov, temveč je vplivala tudi na samo končno besedilo prevodov. Predelave prevodov so bile včasih delo urednikov, včasih pa posledica samocenzurnih posegov prevajalcev. Ti posegi v prevedeno besedilo so bili še posebej pogosti v primeru prevajanja otroških in mladinskih besedil.

2.2.1 Uredniški posegi

Uredniki so vplivali na končno podobo besedila na več načinov: z izborom prevajalcev, prek predhodnih napotkov ali pa s popravljanjem že prevedenega besedila. Ker so se ti ideološki posegi skrivali pred javnostjo, je dokazov o tem, še posebej o preventivnih ideoloških napotkih, bore malo. Eno izmed redkih pričevanj najdemo v transkripciji pogovora na okrogli mizi o prevajanju otroške literature, ki je potekal leta 1983. Na pogovoru je namreč sodeloval tudi Ivan Minatti, ki je deloval na založbi Mladinska knjiga med letoma 1947 in 1984 in je bil ustanovitelj in urednik vplivnih zbirk za otroke in mladino *Sinji galeb*, *Biseri* in *Zlata knjiga*. V pogovoru je med drugim razkril, na kakšen način so uredniki neposredno vplivali na prevajanje. Na začetku šestdesetih let je ob načrtovanem prevodu *Winnetouja* Karla Maya v slovenščino dal konkretne napotke prevajalcu Ludviku Mrzlu, kako naj to delo prevede in kateri elementi besedila so nezaželeni: »May ima v svojih knjigah mnogo velikonemštva, sentimentalnega katolicizma. Bistvo njegovih zgodb pa je akcija. Ko smo začeli s temi prevodi, smo kot založba dali prevajalcu namig, smer, kaj naj skuša omiliti ali naj preprosto izpusti.« (Minatti 1984: 69–70) Posledično je Ludvik Mrzel v svojem prevodu, ki je izšel leta 1962, izpustil spreobrnitev *Winnetouja* v krščanstvo. Apačeve poslednje besede, ki se v izvorniku glasijo »Šar-li, verujem v Odrešenika. *Winnetou* je kristjan. Zbogom!« [»Schar-Iih, ich glaube an den Heiland. *Winnetou* ist ein Christ. Lebe wohl!«] (May 1992, 419), v Mrzelovem prevodu postanejo: »Šarli, vso srečo ti želim.« (May [1962] 1978: 330). Podobno Mrzel tudi izpoved *Winnetoujevega* prijatelja Kleki-petra, ki se kesa svoje revolucionarne preteklosti, ko je s svojo zavzetostjo za revolucijo zavedel druge, da so v boju izgubili življenje, v svojem prevodu popolnoma preoblikuje. V Mrzelovem prevodu Kleki-petra prizna uboj nekega človeka. Bralec ne izve, kdo je ta človek bil niti

zakaj je zagrešil zločin, temveč le, da se tega dejanja močno kesa. Pregled besedila tako pokaže, da je Mrzel sledil navodilom Minattija in besedilo očistil kritik revolucionarne dejavnosti in krščanskih elementov (Pokorn 2012d, 2014b).

Retroaktivne posege urednikov v že prevedeno besedilo lažje najdemo, saj jih razkri- vajo primerjalne besedilne analize različnih izdaj prevodov. Za ponazoritev vzemimo primer prevajanja mladinskega didaktičnega romana *Heidi* (1879–81) avtorice Johanne Spyri (1827–1901) v jugoslovanskem prostoru. *Heidi*, roman o odraščanju sirote pri dedu v švicarskih Alpah in v mestnem vrvežu Frankfurta, v katerem se poudarja pomembnost tega, da se otroci naučijo brati, ker lahko le z branjem Svetega pisma stopajo v pristni odnos z Bogom, je bil velika uspešnica med mladimi bralci tako v tujini kot, presenetljivo, tudi v socialistični Jugoslaviji. Prvi prevod v jugoslovanskem prostoru je bil srbski prevod iz leta 1942 prevajalca Živojina Bate Vukadinovića (1902–1949), ki je dokaj zvesto sledil izvirniku. Dve leti po smrti prevajalca je bil njegov prevod ponatisnjen. Toda ta različica iz leta 1951 je bila ideološko predelana in vsi številni krščanski elementi so bili izpuščeni in preoblikovani, med drugim je bila v tej verziji ena izmed osrednjih oseb iz romana, vaški pastor, zamenjana z vaškim učiteljem. Besedilo je predelala neka Desanka Mili- vojević, ki se pojavi v kolofonu le pri ponatisu iz leta 1951, pri preostalih 25 ponatisih pa se njeno ime ne pojavi več, temveč je vsa odgovornost za predelano obliko besedila pripisana že pokojnemu prevajalcu.

V Sloveniji je bil postopek obraten: prvi slovenski prevod *Heidi* je izdala Mladinska knjiga leta 1954. Prevod prevajalke Mete Sever (1911–1997) je sledil vsem spremem- bam srbske popravljene verzije iz leta 1951. Na primer, odlomek »'Potem pa vam Bog pomaga!' reče gospod pastor in se žalostno odpravi skozi vrata in po hribu navzdol.« (»So helf Euch Gott!«, sagte der Herr Pfarrer und ging traurig zur Tür hinaus und den Berg hinunter. (Spyri [1881] 2003, 41)) postane v slovenskem prevodu: »'Potem pa srečno!' reče učitelj in žalosten odide skozi vrata in po hribu navzdol.« (Spyri 1954, 54) Zadnji ponatis tega prevoda je izdala Mladinska knjiga leta 1997, tj. leta, ko je prevajalka umrla. Ta prevod je predelal urednik Vasja Cerar in zopet vnesel krščanske elemente, ki jih najdemo v izvirniku. Na primer, prevod zgornjega stavka v tem ponatisu se glasi: »'Bog vam pomaga!' je rekel župnik in žalosten odšel skozi vrata in po hribu navzdol v dolino.« (Spyri 1997, 74) Tudi v tem primeru so uredniški popravki ostali skriti, saj urednik svojega posega ni razkril, navedba v kolofonu pa zopet pripisuje odgovornost za novi predelani prevod že pokojni prevajalki (Pokorn 2018).

2.2.2 Samocenzurni posegi prevajalcev

Poleg urednikov so v skladu s pričakovanji in vladajočo ideologijo prevode preobli- kovali tudi prevajalci sami. Ti samocenzurni posegi so bili posledica ali svetovnega nazora prevajalca, ki se je strinjal z novim ideološkim imperativom, ali pa prevajalčevega

izogibanja sankcijam. Pravljičje bratov Grimm je na primer leta 1954 ponovno prevedel prevajalec, filozof in povojni župan Ljubljane Fran Albreht (1889–1963). Njegovi prevodi teh klasičnih del za otroke so postali v socialistični dobi izjemno popularni in bili ponatisnjeni več kot sedemdesetkrat. V uvodu k prvi izdaji prevoda je prevajalec izrazil svoj odpor do določenih elementov pravljic, za katere pravi, da imajo »kake nezdrave primesi, kot so vsiljivo, osladno pobožnjakarstvo in podobno« (Albreht 1954, 8). Predvidevamo lahko, da je zato Albreht sam, brez intervencije, prevod ideološko popravil, tako da je na primer odlomek, v katerem Pepelkina mati poprosi Pepelko, naj ostane krotka in dobra, da jo bo ljubi Bog čuval, ona pa bo nanjo gledala z nebes (»Liebes Kind, bleib fromm und gut, so wird dir der liebe Gott immer beistehen, und ich will vom Himmel auf dich herabblicken und will um dich sein.« (Grimm 1857)), preoblikoval v poved, v kateri ne najdemo več ne Boga in ne nebes: »Ljuba hčerka, ostani pridna in dobra, ohrani zvest spomin name in na mojo ljubezen in jaz ti bom v mislih vedno pomagala.« (Grimm 1954, 1)

Drugi prevajalci so delovali samocenzurno, in sicer zato, ker so jim tako naročili uredniki, kot smo videli zgoraj, ali pa ker so se zavedali, da brez takšnih posegov prevod ne bi izšel. Poglejmo si primer, vzet iz slovenskega prevoda *Bambija* Felixa Saltnerja. V izvorniku oče Stari ob truplu moškega v gozdu srnjačka Bambija nauči, da človek ni vseмогоčen:

„Siehst du wohl, Bambi,“ sprach der Alte weiter, „siehst du nun, daß Er daliegt, wie einer von uns? Höre, Bambi, Er ist nicht allmächtig, wie sie sagen. Er ist es nicht, von dem alles kommt, was da wächst und lebt, Er ist nicht über uns! Neben uns ist Er und ist wie wir selber, und Er kennt wie wir die Angst, die Not und das Leid. Er kann überwältigt werden gleich uns, und dann liegt Er hilflos am Boden, so wie wir anderen, so wie du Ihn jetzt vor dir siehst.“

Eine Stille war.

„Verstehst du mich, Bambi?“ fragte der Alte.

Bambi erwiderte flüsternd: „Ich glaube ...“

Der Alte gebot: „So sprich!“

Bambi erglühte und sprach bebend: „**Ein anderer ist über uns allen ... über uns und über Ihm.**“

„Dann kann ich gehen,“ sagte der Alte. (Salten [1923] 1931, 246-247, poudarila NKP)

V prvem slovenskem prevodu Kristine Brenkove se ta odlomek glasi takole:

»Poglej, Bambi,« nadaljuje Starec, »poglej, da leži Človek prav tako na tleh kakor kdo izmed naših. Poslušaj, Bambi! Človek ni vseмогоčen, kakor pravijo. Iz Človeka ne izhaja vse, kar raste in živi. Človek ni nad nami. Človek je poleg nas in je tak, kakršni

smo mi, kajti Človek pozna prav tako kakor mi, strah, stisko in trpljenje. Človek je lahko premagan kakor mi in tedaj leži, prav tako kakor mi, nebojčen na tleh, leži tako, kakor ga zdajle vidiš pred seboj.«

Dolgo molčita.

»Ali me razumeš?« povpraša Starec.

Šepetaje odgovori Bambi: »Razumem...«

Starec ukaže: »Tedaj govori!«

Bambi se razvname in strastno odgovori: »Človek ni nad nami... Človek ni vsemogočen...«

»Potem lahko odidem,« reče Starec. (Salten [1953] 1970, 145-146, poudarila NKP)

Kristina Brenkova se je v intervjuju na vprašanje, zakaj je v svojem prevodu *Bambija* Felixa Saltnerja preoblikovala stavek in izpustila del, v katerem oče Bambija nauči, da nad človekom in nad vsemi živalmi biva še nekdo, ki vse presega, najprej začudila, da je to storila (kar kaže na to, da so prevajalci ideološke imperitive v tej dobi ponotranjili), potem pa je dodala, da je bila vesela, da so otroci dobili to pomembno delo tudi v slovenščini. In dejansko, brez tega izpusta prevoda po vsej verjetnosti ne bi objavili (podrobneje glej Pokorn 2012d).

Ideološke predelave prevodov za odrasle so bile redke: nekateri osamljeni primeri so odstranitve religioznih odlomkov iz prevodov besedil za široko bralstvo, na primer v ponovnih prevodih romanov Julesa Verna (Pokorn 2012d, 125–128) in v prevedeni slovenski literaturi v angleški jezik, na primer v prevodih Cankarja, ki so nastali tako v Sloveniji kot v tujini (Pokorn 1995; 2000).

3 Raziskave o socialističnih prevodih na Slovenskem

Na Slovenskem se je kar nekaj besedil osredotočalo na prevodne strategije, značilne za socialistično obdobje. V prvi skupini so dela, ki se posvečajo cenzuri: leta 2008 je bila objavljena posebna številka revije *Primerjalna književnost* (Dovič 2008), leta 2010 pa zbornik prispevkov (Režek 2010), oba posvečena cenzuri v literaturi. Čeprav se nobeden izmed prispevkov v teh dveh publikacijah izrecno ne posveča literarnemu prevodu, članka zgodovinarja Aleša Gabriča omenita tudi prevode: v članku iz leta 2008, v katerem opisuje osrednje značilnosti cenzurnih postopkov v socialistični Sloveniji, tematiki prevajanja posveti en odstavek, v katerem zapiše, da so bili prevodi v tem obdobju ideološko spremenjeni (Gabrič 2008, 75), v prispevku iz leta 2010, v katerem primerja cenzorske postopke v gledališču v času Kraljevine Jugoslavije in socialistične Jugoslavije (Gabrič 2010), pa obravnava tudi primere preventivne in retroaktivne cenzure prevedenih dramskih iger.

Deli, ki se podrobneje posvečata socialističnemu prevajanju otroških besedil, sta monografija Darje Mazi-Leskovar (2011), ki v okviru orisa pomena mladinske literature

za ohranjanje kulturnih stikov med slovenskimi izseljenci v ZDA in matično slovensko skupnostjo obravnava tudi ameriško otroško literaturo, ki je bila prevedena v slovenščino od srede 19. do začetka 21. stoletja, in monografija Nike K. Pokorn (2012d), ki se v celoti posveča socialističnemu prevajanju otroške literature v Jugoslaviji. Darja Mazi-Leskovar poleg orisa poslanstva dvojezičnih revij slovenske izseljenske skupnosti v ZDA, kot je bil *Mladinski list – Juvenile*, obravnava tudi dinamiko izbranih ponovnih prevodov ameriških otroških klasikov v slovenščino, kot so na primer dela Harriet Beecher Stowe, Marka Twaina, Johna Habbertona, Ernesta Thompsona Setona in Jacka Londona. Ob obravnavi obdobja med 1945 in sedemdesetimi leti 20. stoletja, Darja Mazi-Leskovar opazi, da so se prevodi preoblikovali ideološko tako, da so bili usklajeni z dominantnim ateističnim pogledom na svet, značilnim za socialistično družbo, in poudari, da se nekateri podobni postopki preoblikovanja prevoda najdejo še v poznejši, postsocialističnih dobi. Nike K. Pokorn pa v svoji monografiji analizira 96 socialističnih prevodov in ponovnih prevodov devetih del, ki so nastali v socialistični Jugoslaviji (v slovenščini, hrvaščini, srbsčini in makedonščini) in ki spadajo med klasike otroške literature, in sicer pravljice bratov Grimm in Hansa Christiana Andersena, dela Johanne Spyri, Felixa Saltena, Ericha Kästnerja, Harriet Beecher-Stowe, Daniela Defoea, Jonathana Swifta in Roberta Louisa Stevenson. Rezultati besedilne analize so pokazali, da je osemdeset procentov ponovnih prevodov, nastalih v socialistični dobi, opuščalo ali predelalo odlomke, ki so se nanašali na krščansko religijo z namenom, da bi indoktrinirali nove generacije s promocijo dialektičnega materializma in ateizma prek prevodov. V knjigi je podana tudi analiza arhivskega gradiva in intervjuji z uredniki Mladinske knjige v socialističnem obdobju, ki osvetljujejo načine ideološkega nadzora v tedanji dobi.

Ideološko preoblikovanje otroške in mladinske literature je obravnavalo kar nekaj avtorjev tudi v posameznih člankih: Marijan Smolik (1995) je bil eden prvih avtorjev, ki je opozoril na besedilno preoblikovane prevode del Karla Maya in objavil svojo delno besedilno analizo v katoliškem tedniku *Družina*. Silvana Orel Kos je v več člankih (Orel Kos 2001a, 2001b, 2005, 2007) obravnavala spremembe in izpuste v socialističnem prevodu pravljic Hansa Christiana Andersena. Martina Ožbot (2005) je opisala ideološke spremembe v slovenskem prevodu dela *Srce* Edmonda De Amicisa, Peter Svetina (2009) je obravnaval popularne socialistične prevode otroških del Ericha Kästnerja, medtem ko je Nike K. Pokorn v različnih člankih (Pokorn 2005, 2008, 2010, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2014a, 2014b) obravnavala primere socialističnih predelav v prevodih *Heidi* Johanne Spyri, *Bambija* Felixa Saltena, *Winnetouja* Karla Maya in *Rolfa Gozdownika* Ernesta Thompsona Setona.

Poleg socialističnega odklanjanja religioznega pogleda na svet je zanimanje raziskovalcev pritegnil tudi odnos do rasizma v literaturi v obdobju socializma. Janko Trupej (2012) se je tako posvetil slovenskim socialističnim prevodom ameriških klasikov, kot

so *Pustolovščine Huckleberry Finna* (Trupej 2012), *Koča strica Toma*, *V vrtincu* in *O miših in ljudeh* (Trupej 2015). Socialistični odnos do rasizma in religije v slovenskih prevodih Sienkiewiczzevega romana *V puščavi in goščavi* je obravnaval Janž Snoj (2020) in presenetljivo ugotovil, da so bili socialistični prevodi bolj prizanesljivi do rasističnih odlomkov kot do religioznih. In končno, Nike K. Pokorn (2018) je obravnavala tudi, v kolikšni meri ideološko predelani prevodi iz socialistične dobe še krožijo na Slovenskem na začetku 21. stoletja. Rezultati so pokazali, da je v letu 2015 43 % vseh akreditiranih učbenikov za slovenski jezik v slovenskih osnovnih šolah še vedno vsebovalo odlomke iz ideološko predelanih prevodov iz časa socializma, čeprav so takrat obstajali na trgu tudi alternativni, ideološko nespremenjeni prevodi.

4 Nove diskusije in področja raziskovanja

V obdobju socializma se je prevodna dejavnost močno razmahnila, saj so bili v tem obdobju prevedeni številni klasiki svetovne književnosti. Prevodoslovno pregledan je le majhen delček prevedene literature, ki je nastala v tem obdobju, mnogi žanri so pregledani pomanjkljivo in kličejo po podrobnejši obravnavi. Poglavitni del raziskav se je do sedaj osredotočal na proučevanje prevodne izmenjave med slovenščino in osrednjimi jeziki, kot so angleščina, nemščina, francoščina in italijanščina, zato bi bile nujne tudi raziskave, ki bi se osredotočile še na ostale jezike, saj bi tako dopolnili sliko prevodnega dogajanja tega obdobja.

V luči reinterpretacije vloge nekaterih literarnih cenzorjev v zgodovini slovenskega slovstva, kot je na primer vloga Jerneja Kopitarja in ostalih cenzorjev avstro-ogrske dobe na literarni okus in kvaliteto izdanih del (Juvan 2020, Dović 2020), bi bilo zanimivo pogledati, v kolikšni meri so člani različnih komisij, ki so nadzorovale tisk v socialistični dobi, s svojim zavračanjem »kiča« in »literarne plaže« vplivali na kvaliteto objavljenih del in tako delovali kot produktivni dejavniki v prevodnem polju.

5 Zaključek

V socialističnem obdobju se je posebno pozornost dajalo literarnemu prevodu, in sicer prevajanju kanoniziranih avtorjev za odraslo in otroško bralstvo, obenem pa se je izogibalo vsebinam, ki so bile naperjene proti NOB, revolucionarnemu udejstvovanju, novi politični ureditvi in v prvih letih po vojni proti Sovjetski zvezi. Poleg tega so bili problematični tudi religiozni, predvsem krščanski elementi v besedilih. V prevode za odrasle se je redko posegalo, medtem ko so predstavljali prevodi mladinske in otroške literature učinkovit način ideološkega vplivanja, ki je na eni strani omogočal komunistični partiji, da je prek avtoritete izvirnega avtorja in izvirnika prenesla in poudarila svoje ateistične pozicije in prepričanja, na drugi strani pa ohranila to indoktrinacijo skrito.

6 Seznam sorodnih poglavij v monografiji

Vpliv komunizma na prevodno in založniško dejavnost / Trženjski in organizacijski vplivi na razvoj knjižnega založništva in na knjižno prevajanje / Odnos do temnopoltih v slovenskih literarnih prevodih

7 Priporočeno branje

Mazi-Leskovar, Darja. 2011. *Mladinska proza na tej in oni strani Atlantika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Avtorica se v monografiji posveča mladinski književnosti kot posebno uspešnemu načinu ohranjanja medkulturnih stikov med ameriško in slovensko kulturo ter ohranjanja narodne zavesti med slovenskimi izseljenci v Združenih državah Amerike. Posebno pozornost daje dvojezičnim mladinskim revijam. Polega tega so v knjigi obravnavani tudi slovenski prevodi del Harriet Beecher Stowe, Marka Twaina, Johna Habbertona, Ernesta Thompsona Setona in Jacka Londona, tudi v obdobju socializma.

Pokorn, Nike K. 2012. *Post-Socialist Translation Practices: Ideological struggle in children's literature*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Monografija poskuša opisati socialistično prevodno prakso prek analize ponovnih prevodov klasikov otroške literature v socialistični Sloveniji in Jugoslaviji. Monografija vsebuje besedilne analize, analize arhivskega gradiva Zveze komunistov Slovenije in Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, intervjuje z uredniki v Mladinski knjigi in analize prisotnosti socialističnih prevodov v potrjenih učbenikih v Sloveniji na začetku 21. stoletja.

Bibliografija

Literatura

- Albrecht, Fran. 1954. »Uvodna beseda.« V Jacob in Wilhelm Grimm, *Žabji kralj in druge pravljice*, 7–8. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Burleigh, Michael. 2006. *Sacred Causes: The Clash of religion and politics, from the Great War to the War on Terror*. New York, London, Toronto, Sydney, New Delhi, Auckland: Harper Perennial.
- Dovič, Marijan, ur. 2008. *Literatura in cenzura: Kdo se boji resnice literature?*, posebna številka *Primerjalne književnosti* 31, št. 3. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:-DOC-ZUHWZCKC>
- Dovič, Marijan. 2020. »Slovenski literati in cesarska cenzura: izbrani primeri iz dolgega 19. stoletja.« V *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe*, uredil Luka Vidmar, 243–286. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.
- Drnovšek, Darinka in France Dolinar, ur. 2000. *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS (1945–1954)*. Viri, Objava arhivskih virov, 15. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Gabrič, Aleš. 2008. »Cenzura v Sloveniji po drugi svetovni vojni: od komunističnega *Index librorum prohibitorum* do ukinitve 'verbalnega delikta'.« *Primerjalna književnost* 31: 63–78.
- Gabrič, Aleš. 2010. »Cenzura gledališkega repertoarja v prvi in drugi Jugoslaviji.« V *Cenzurirano: Zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes*, uredila Mateja Režek, 171–188. Ljubljana: Nova Revija.
- Griesser-Pečar, Tamara. 2005. *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi ljudske oblasti v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina.
- Grimm, Jacob and Wilhelm. 1857. »Aschenputtel.« *Kinder- und Haus-Märchen Band 1, Große Ausgabe*, 7. izdaja. Göttingen: Dieterich. http://de.wikisource.org/wiki/Aschenputtel_%281857%29.
- Grimm, Jacob in Wilhelm. 1954. *Žabji kralj in druge pravljice*, prevedel Fran Albrecht. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Juvan, Marko. 2020. »Cenzor in literarno polje: Kopitar, Čop in Kranjska čbelica.« V *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe*, uredil Luka Vidmar, 211–242. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.
- Marx, Karl. 1969 [1844]. »Kritika Heglove pravne filozofije: Uvod.« V *Izbrana dela v petih zvezkih*, 1. zvezek, uredil Boris Zihlerl, prevedla Marica Dekleva-Modic. 189–208. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- May, Karl. 1978 [1962, 1967, 1968, 1975, 1982]. *Vinetou*, prevedel P. S. (Ludvik Mrzel). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- May, Karl. 1992. *Winnetou*. Zürich: Parkland.
- Mazi-Leskovar, Darja. 2011. *Mladinska proza na tej in oni strani Atlantika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

- Minatti, Ivan. 1984. Okrogla miza »Posvetovanje o prevodni mladinski književnosti: Iz razprave ob referatih.« *Otrok in knjiga* 12, št. 19: 65–75.
- Orel Kos, Silvana. 2001a. »Let divjih labodov med nebesi in peklom.« V *Prevajanje Prešerena, prevajanje pravljic*, uredila Martina Ožbot, 289–309. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Orel Kos, Silvana. 2001b. »Zgodnji slovenski prevodi Andersenovih pravljic.« V *Prevajanje Prešerena, prevajanje pravljic*, uredila Martina Ožbot, 269–288. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Orel Kos, Silvana. 2005. »Samoupravljanje Andersenovih pravljic.« *Otrok in knjiga* 63: 100–112.
- Orel Kos, Silvana. 2007. »The identity and integrity of the Slovene Andersen in the Post-WW2 period: translation as the right (sic!) of passage.« V *Hans Christian Andersen: between children's literature and adult literature: papers from the Fourth International Hans Christian Andersen Conference 1 to 5 august 2005*, uredili Johan De Mylius, Aage Jørgensen in Viggo Hjørnager Pedersen, 343–359. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Ožbot, Martina. 2005. »Za domovino ... naprej! De Amicisovo Srce in njegovi slovenski prevodi.« V *Prevajanje baročnih in klasicističnih besedil: 30. prevajalski zbornik*, uredil Tone Smolej, 242–259. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Pokorn, Nike K. 1995. »On Louis Adamič's translation of Cankar's Hlapec Jernej in njegova pravica.« *Slovene studies: Journal of the Society for Slovene Studies* 15, št. 1/2: 139–150.
- Pokorn, Nike K. 2000. »Prevod kot interpretacija: Leemingova Hiša Marije Pomočnice.« *Primerjalna književnost* 23, št. 2: 109–123.
- Pokorn, Nike K. 2005. »Ste brali Heidi? Primer (post)socialistične cenzure prevodov.« V *Beyond Equivalence*, Graz translation studies 9, uredili Nike K. Pokorn, Erich Prunč, in Alessandra Riccardi, 57–72. Graz: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft.
- Pokorn, Nike K. 2008. »(Post)communist censorship in translation - religion as a taboo.« V *Tradition versus modernity: from the classic period of the Prague school to translation studies at the beginning of the 21st century*, uredili Jana Králová-Kullová in Zuzana Jettmarová, Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis, knjiga 7, 175–185. Praga: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- Pokorn, Nike K. 2010. »A World Without God: Slovene *Bambi*.« V *Why It Matters*, uredili Daniel Gile, Gyde Hansen in Nike K. Pokorn, 57–68. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Pokorn, Nike K. 2012a. »Dialektičnomaterialistična indoktrinacija mladine prek prevodov.« *Otrok in knjiga* 39, št. 84: 22–31.
- Pokorn, Nike K. 2012b. »Skrita ideologija v prevodih otroške literature.« V *Ideologije v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*, uredil Aleksander Bjelčevič, 55–61. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pokorn, Nike K. 2012c. »Towards the (post)socialist translation studies.« V *Preklad a kultúra 4*, uredili Edita Gromová in Mária Kusá, 19–33. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre; Filozofická fakulta, Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV.

- Pokorn, Nike K. 2012d. *Post-Socialist Translation Practices: Ideological struggle in children's literature*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Pokorn, Nike K. 2014a. »Rolf in Slovene Woods: the classic work of the scout and woodcraft movements in a Pre-Socialist and Socialist translation.« *Trans* 18: 49–66.
- Pokorn, Nike K. 2014b. »The godless world of Winnetou: the ideological imperative in socialism.« *V Translationswissenschaftliches Kolloquium III: Beiträge zur Übersetzungs- und Dolmetschwissenschaft, Köln/Germersheim*, (FTSK, Reihe A, Abhandlungen und Sammelbände, Bd. 65), uredila Barbara Ahrens, 97–118. Frankfurt na Majni: Peter Lang.
- Pokorn, Nike K. 2018. »Who are the real guardians of translated texts? Translators, Editors and Others« *Hieronymus* 5: 1–25. http://www.ffzg.unizg.hr/hieronymus/wp-content/uploads/2019/01/H5-2018_1_Pokorn.pdf.
- Puhar, Alenka. 2001. »Orwellovo tihotapljenje na Kranjsko.« *V George Orwell Živalska farma/ Izbrani eseji*, 253–262. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Režek, Mateja. 2005a. »Ureditev odnosov z RKC.« *V Slovenska novejša zgodovina: Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992*, uredila Jasna Fišer, 1049–1052. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Režek, Mateja. 2005b. »Zostritev politike do RKC.« *V Slovenska novejša zgodovina: Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992*, uredila Jasna Fišer, 952–956. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Režek, Mateja, ur. 2010. *Cenzurirano: Zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes*, 171–188. Ljubljana: Nova Revija.
- Salten, Felix. 1931. *Bambi: Eine Lebensgeschichte aus dem Walde*. Berlin, Dunaj, Leipzig: Paul Zsolnay Verlag.
- Salten, Felix. 1970 [1953]. *Bambi*, prevedla Kristina Brenkova. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Smolik, Marijan. 1995. »Razkristjanjeni Karl May – 1–4.« *Družina* 7: 29–32, 13: 34–37; 39–42; 38: 21.
- Snoj, Janž. 2020. »Translating Ideology with Ideology: The Case of Sienkiewicz's Novel *In Desert and Wilderness* and its Slovenian Translations.« *V New Horizons in Translation Research and Education* 5, uredile Anne Ketola, Tamara Mikolič Južnič in Outi Paloposki, 101–123. Tampere: Tampere University.
- Spyri, Johanna. 1954. *Heidi*, prevedla Meta Sever. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Spyri, Johanna. 1997. *Heidi*, prevedla Meta Sever. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Spyri Johanna. 2003 [1881]. *Heidi*. Project Gutenberg Ebook. <https://www.gutenberg.org/files/7500/7500-h/7500-h.htm>.
- Svetina, Peter. 2009. »Cenzura v prevodih mladinske književnosti v času socializma.« *V Odprta okna: komparativistika in prevajalstvo: Majdi Stanovnik ob 75. rojstnem dnevu*, uredili Martina Ožbot, Darko Dolinar in Tone Smolej, 263–276. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, Založba ZRC, ZRC SAZU.

Trupej, Janko, 2012. »Translating Racist Discourse in Slovenia During the Socialist Period: Mark Twain's Adventures of Huckleberry Finn.« V *Translation and the Reconfiguration of Power Relations: Revisiting Role and Context of Translation and Interpreting*, uredili Beatrice Fischer in Matilde Nisbeth Jensen, 91–107. Dunaj, Berlin: LIT Verlag.

Trupej, Janko, 2015. »Recepcija štirih ameriških romanov in njihovih slovenskih prevodov v luči ideologije rasizma.« *Primerjalna književnost* 38, št. 2: 213–235.

Viri

Arhivi CK ZKS

AS 199, a.e. 459–461

AS 171, a.e. 404

AS 1589, a. e. 215

Arhivi SZDLS

AS 537, a.e. 140, 255, 332, 467

PREGANJANE VSEBINE V PREVODIH V SOCIALISTIČNI SLOVENIJI

V socialističnem obdobju se je izogibalo vsebinam, ki so bile naperjene proti NOB-ju, revolucionarnemu udejstvovanju, novi politični ureditvi in v prvi letih po vojni proti Sovjetski zvezi. Poleg tega so bili problematični tudi religiozni, predvsem krščanski, elementi v besedilih. V prevode za odrasle se je redko posegalo, medtem ko so predstavljali prevodi mladinske in otroške literature učinkovit način ideološkega vplivanja, ki je na eni strani omogočal komunistični partiji, da je prek avtoritete izvirnega avtorja in izvirnika prenesla in poudarila svoje ateistične pozicije in prepričanja, na drugi strani pa ohranila to indoktrinacijo skrito. Po orisu zgodovinskih in ideološko-filozofskih razlogov za ideološko razklanost slovenske družbe po drugi svetovni vojni, poglavje navede nekaj primerov prepovedanih prevodov in opiše, kako je komunistična oblast vplivala na končno besedilo prevodov: predelave prevodov so bile včasih delo urednikov včasih pa prevajalcev. Uredniki so vplivali na končno podobo besedila na več načinov: z izborom prevajalcev, prek predhodnih napotkov prevajalcem ali pa s popraviljem že prevedenega besedila. Poleg urednikov so v skladu s pričakovanji in vladajočo ideologijo prevode preoblikovali tudi prevajalci sami. Ti samocenzurni posegi, ki so ponazorjeni s primeroma iz pravljice *Pepelka* in romana *Bambi*, so bili posledica ali svetovnega nazora prevajalca, ki se je strinjal z novim ideološkim imperativom, ali pa prevajalčevega izogibanja sankcijam.

UNWELCOME CONTENTS IN SLOVENE TRANSLATIONS IN THE SOCIALIST ERA

In socialist Slovenia any works or passages directed against the Partisan and Resistance movement, revolutionary activity, new political order and (in the first years after the Second World War) the Soviet Union were prohibited. In addition to this, all religious, and in particular Christian, elements in the texts were not welcome. Translations for an adult readership were rarely altered, while those for juvenile readers represented an efficient way of ideological influence that allowed the Communist Party to use the authority of the original author to transfer and emphasise its atheistic convictions, and at the same time leave that indoctrination hidden. After a brief outline of the historical and philosophical reasons for ideological changes after the Second World War, the chapter identifies a few cases of prohibited translations and describes how the communist nomenclature influenced the actual text in translations: the ideological adaptations of translated texts were introduced either by editors or by translators. On the one hand, the editors influenced the final text of translations through the selection of translators or instructions given to them prior to the translating task, or else through amendments made to already published translations. On the other hand, some translators practiced self-censorship and altered their translations to meet the expectations and the dominant ideology themselves during the translation process. These interventions (which are exemplified by the excerpts taken from *Cinderella* and *Bambi*) were the result of either the worldview of the translator which was in line with the new ideological context, or a way the translator attempted to avoid sanctions.